Meddelanden

af

Gestriklands Fornminnesförening.

1909—1910.

Kort geografisk beskrifning öfver Gefle stad.

Följande uppsats befinner sig i ett band handlingar i Gefle stads arkiv under titel *bref koncepter* innehållande från magistraten utgångna skrifvelser. Då den påtagligen har officiel karaktär, måhända affattad efter anmodan från öfverordnade, torde man ha skäl att tillerkänna den trovärdighet och har det därför ansetts icke sakna sitt intresse att intaga den i fornminnesföreningens meddelanden. Den har följande lydelse.

1.

Gefle stads första fundation och ålder kan intet igenfinnas, ehuru man både i äldre och senare tider varit sorgfällig att få därom bevis utur Riksens archivo; dock finner man af ett gammalt dokument, att staden har varit till 1442 och allaredo tillförene funderad och torde vid närmare undersökning utur kyrkohistorierna kunna härledas ännu ett seculum längre tillbaka.

Staden är belägen vid Sinus Botnicus vid pass 16 mil sjöledes och 10 mil landvägen söderut (så!) ifrån Öregrund, därest Botniske Sjön eller hafsviken har sitt inlopp. Till norr är Söderhamns stad 9 mil och till väster Falu stad 10 mil ifrån denna staden belägen. Dess hamn är för handeln och sjöfarten bekväm, säker, blifvande djupet alltid hållet öppet medels årlig rensning genom ett så kalladt mudder- eller baggareverk. Vid inloppet till hamnen $^3/_8$ mil från staden är ett försvarsverk eller liten bestyckad skans med artilleribesättning. Igenom

staden flyter en ström eller å, som har trenne grenar eller mindre åar och alltid håller friskt vatten, den ock på lika sätt som om hamnen är förmält hålles till dess djup öppen, att medelmåttiga större fartyg till 9 à 10 fot djup kunna bekvämligen aflastas vid järnvågen. Stapelrättighet har staden blifvit privilegierad med för mer än 240 år tillbaka, nämligen A:o 1491. Eljes är staden situerad uppå en jämn ort och plats uti Gestrikelands distrikt, hvartill järnbergslagen gränsar västerut.

2.

Staden har af gammalt varit fördelt uti 4 afdelningar eller kvarter, hvarunder 5 torg och 4 körbroar äro begripne. Byggningarne bestå merendels utaf trähus af bättre och sämre slag, endels af dubbla våningar med tegel- och brädetak, dels och af enkla våningar med torf- och brädetak. Det första kvarteret, Källan kalladt, skiljes från de andra kvarteren genom strömmen ändalångs staden förbi den s. k. gamla bron intill Kungsbäckstullen och inbegriper Brunnsgatan, Islandsgatan, Vretgatan, Krongjutaregatan och halfva Kungsgatan med några smärre gator och gränder. Uti detta kvarteret är en gammal namnkunnig öfverbyggd källa med pump, som gifver ett ymnigt och härligt vatten, af hvilken källa detta kvarter har sitt namn. Det andra kvarteret, Skolan kalladt, tager sin begynnelse ifrån kyrkan och vestra tullporten och sluter sig vid Kungsgatan, inbegripandes Strömgatan, Kyrkogatan, Nygatan och halfva Drottninggatan samt $^1/_4$-del af Kungsgatan med fem stycken mindre gator och tvärgränder. Till detta kvarter hör det så kallade Lilla Torget och Klockstapelstorget. Det 3:dje kvarteret, Torget kalladt, tager sin begynnelse vid Kungsgatan och inbegriper $^1/_4$ af samma gata samt Köpmannagatan, Rådstugugatan och halfva Drottninggatan tillika med fem stycken mindre gator och tvärgränder. Under detta kvarter hör Stora Torget och Brädtorget.

Det 4:e kvarteret, Näringen kalladt, begynner vid järnbron och Drottninggatans östra ända och inbegriper Lilla Ågatan, Hospitalsgatan och Badstugugatan samt åtta stycken mindre gator och tvärgränder. Till detta kvarter hör det så kallade Gamla Torget.

Öfver den stora strömmen äro 2:ne stora körbroar och öfver den så kallade Östra- eller Lilla ån 3 broar, hvaribland en är hvälfd af sten, men öfver den så kallade Islandsån är allenast en bro.

3.

Publika hus äro 1. Stadskyrkan af sten med spåntak utan torn, år 1650 ånyo uppbyggd och år 1654 invigd, innehållande 3 afdelningar eller gångar med innebyggda stolar samt 10 stenpelare. Dess sirater och prydnader bestå af 10 st. messings- och metall-ljuskronor af mindre och flera intill 4 omgångar, som den största innehåller. En vacker altartafla, predikstol och särskild inbyggd (dops-) funt af prydsamt bildhuggarearbete oförgyllt tillika med ett af samma bildhuggarearbete stort skrank, som afskiljer högkoret. Dessutom 2:ne läktare, ett förgyllt och målat orgelverk af 26 stämmor, varandes väggarna och pelarna beprydda med några vackra epitafier och andra välmålade taflor. Bordgårds- eller kyrkogårdsmuren är af sten murad och med takspån betäckt, har 4 portar, hvarvid till väster ett benhus af trä med tjenlig devis är uppbyggdt. Uppå kyrkogården äro vilda, skuggrika träd planterade. Klockstapeln af trä är särskildt stående med 4 vackra klockor.

2. Slottet eller kungshuset är uti konung Johan den 3:djes tid uppbyggdt med spåntak, som med åtskilliga torn var utsiradt, hvarest ock en liten invigd hvälfd stenkyrka till öster var, som allt tillika med ett arresthus af trä undergick ett olyckligt öde af vådeld in aprili år 1727, varandes dess kvarlefvor donerade till kyrka för staden. Här när intill är uppbyggdt ett nytt fångahus af sten med tegeltak såsom och ett landskanslihus, hvars grundmur och underbyggnad med sina hvalf och afdelningar är redan färdig men öfverbyggnaden kommer nästa sommar att fullbordas, allt dels af huggen och en dels af annan mur — men mest af tegelsten inrättad. Här bredvid är belägen en ansenlig och vacker trädgård, Kongl. Maj:t och kronan tillhörig.

3. Rådhuset vid Stora Torget beläget, är år 1628 ånyo uppbyggdt af sten med tegeltak, har ett vackert trätorn, dels med koppar och endels med järnbleck betäckt, däruti äro tvänne

klockor och ett urverk med säjare på 4 sidor. Uti öfra våningen är Rådhusrummet med dess tillhöriga kansli- och arkivrum samt kämnärkammaren. Uti andra våningen är stadskassörskontoret och kassarummet tillika med 2:ne hvälfda arrestrum, såsom och tvänne större och ett mindre källarrum för gäster samt 2:ne större och en mindre stenhvälfda källare för viner och andra likörers bevar. Uppå rådhusets södra vägg åt torget är uppå en infäst stor stentafla af huggen sten insatte 3:ne bilder som representera Salvator mundi, Justitia och Charitas; där bredvid nedanför på samma stentafla stå, Gestriklands vapen, en älg, med stadens insigne midt på djurets sida. Uti träbyggningen, som hör till rådhuset, är acciskammare uti ett rum i öfra våningen. De öfriga rummen bestå af nödiga våningsrum för ett hushåll samt 3:ne arrestrum.

4. Hospitalet är af sten med hvälfd källare och torftak, afdeladt uti 2:ne större och 4 mindre rum, hvaruti bekväma särskilda afdelningar äro inrättade för hvarje person; är beläget i 4:e kvarteret.

5. Gymnasie- och trivialskolehuset uti andra kvarteret beläget är af trä och spåntak med öfvervåning har ett torn med klocka och urverk.

6. Järnvågen belägen på en vacker holme nära storån icke långt från strömmens utlopp i fjärden är sirligen och väl inrättad. Järnrummen om några och 40 stycken alla till tak betäckta med bräder, hvarest stångjärnet, som inkommer från nästgränsande järnbruk och bergslag, ställes upprätt och står regnfritt under lås och nyckel förvaradt. Härhos är själfva vågrummet med 2:ne järnvikter, balanser och skålar samt en liten fatalievikt, tillika med ett vågkontor. Öfvervåningen härtill af 2:ne rum nyttjas till stadens auktions- och adresskammare. På västra sidan nära intill vågen är stora Sjötullskontoret uti sina afdelta rum, hvarest och sjötullsrätt hålles uti det större rummet eller salen. På östra sidan om vågen äro 2:ne packhus och uti det ena ett afdelt rum för stämpelmästaren. På norra sidan är stadens tolagskontor samt vågvaktmästarens rum och till nordost ett rum för järndragarne.

7. Småtullhusen äro besynnerligen 4 större och 2 mindre, hvaraf 2 äro nyligen uppbyggda, däraf ett har tegeltak.

8. Prästgårdsbyggningen med tegeltak, skolmästaregården samt kaplanshuset, alla träbyggningar, de 2 senare med brädtak.

4.

Bebodda tomter eller gårdar skattas till femhundraen stycken, förutom 20 à 30 stycken trädgårdar, som besynnerligen inom norra tullen på kungsgatan göra vacker prydnad.

5.

Innevånarne bestå af åtskilliga ståndspersoner samt borgerskap, hvilka senare uti 3:ne societeter fördelta, nämligen handlande, handtverkare och fiskerskap, hvars näring och handtering näml. de förstes (hvarunder någon del finnes af tysk nation) af ut- och inrikes handel och sjöfart, men de två senares af allehanda handtverksarbeten samt strömmingsfiskande uti norrlandshamnarne. Och anbelangandes deras seder, så äro de, näst en ren och oförfalskad gudsdyrkan samt undersåtelig lydnad och trohet för öfverheten icke kräslige, utan medelmåttige och sparsamme i mat och dryck, dock gästfria mot främmande, icke öfverflödiga i kläder men renliga och snygga, äfvensom i de flesta husen inga dyrbara möbler finnas men likväl snyggt och vackert och hos de förmående tapetserade väggar, njutande god kredit hos in- som utländske nabor och grannar, som af den florerande handeln är att finna.

6.

Stadens insigne är bokstafven G, som är litera initialis Gevaliæ och på Rådhusets södra vägg står uti sten uthugget, enligt nedanstående aftryck.

Vidlyftigare härom är att se Rudb. Atlant., Tegel och Girs historia Gust. I$^{\underline{mi}}$, Locenii Sveo.-Goth., Wexion. descript svec. Vastovii de politie(?) monast, Spegels Cron. episcop, samt lektoren magister Erici Alrots Disput, de Gestricia pars prior år 1720 hållen.

Gefle d. 18 April 1737.

Joh. Palmborg, Gerdzlovius Olof Dufva,
P. Wahlman, J. Werving, P. Wallberg, Gust. Haardtman,
Jurgen Folcker, Joh. Bollerman, Fried. Ennes,
P. Unonius, Th. Wallström,

J. Nordenlöf.

(Gefle stads rådhusarkiv. 1737, 38 och 1739 årens brefconcepter.)

Kort begrepp af Gefle stads historia.

(Fortsättning från år 1908.)

---

§ 6.

Gymnasium. När den Jesuitiska scholan, som, under Konung Johan III:s regemente, waret wid magthållen på *Gråmunkeholmen* i Stockholm, ändteligen, uti en wälsignad stund, blifvit förstörd, upkom ·dersammastædes, i des ställe ett Collegium Illustre, hwilket med Professorer, icke annorledes, än en Academii war försedt. Men sedan Drottning Christina war kommen på thronen, och hade, uti många andra Sveriges städer, på en tillräckelig, stat inrättat Gymnasier, så förbytte hon, år 1640, samma Collegium Illustre uti ett Gymnasium.[1])

Hwilka inrättningar, öden och lärare detta lärohus haft, medan det ännu prydde Riksens hufvudstad, det gå wi här förbi och endast fäste wår upmärksamhet uppå det samma, ifrån den tid, Gefle fick emottaga det innom sina portar. Denne förmon tillskyndades wår stad, under Högst Sal. Konung Carl XI:s minderårighet. Härtils hade ungdomen, som åstundade någon tillräckeligare kunskap, än som vinnas kunde här wid Triwial Scholan, för de som skulle flyttas til Academien, måst, med mycken omkostnad besöka längre bort belägne Gymnasier, såsom Stockholms, Westerås och Hernösands. Men, till at förekomma denna svårighet, gjorde nu Kongl. Regeringen den förordning, att, hit såsom en beqväm ort, Stockholms Gymnasium skulle flyttas och att alle de medel, som förrut warit det samma tillslagne, skulle till det nya Gefle Gymnasium användas. Det bref, som derom till Gefle Magistrat blef affärdadt, var gifwet i Stockholm d. 27 Nov. 1667, men ankom den 14 Nov. 1668; warande af nedanskrefne innehåll.[2])

---

[1]) Se Doct. Georg Nordbergs Clara Minne pag. 176, item Doct. A. O. Rhyzelii Epit. Monum. hist. Swiogoth § 12.

[2]) Carl med Guds Nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Konung &c &c &c. Wår Gunst och nådige benägenhet med Gud allsmägtig. Wi hafve, Tro Undersåtare, Borgmästare och Råd, uti Gefle, till Guds äros befrämjande samt ungdomens education till Gudsfruktan och bokel. konster godt funnit att beneficiera staden Gefle med ett Gymnasio, och, till den ändan, icke allenast beordrat ArchiBiskopen, att han skulle wara betänkt om goda och skickeliga män, som till Lectore förordnas skulle, utan ock den förordning giort, at de medel och underhåll, som för detta till Stockholms Gymnasium hafva warit anwände, nu härefter till det nya *Gefvels* Gymnasium förordnas och deputeras skulle. Och som staden Gefvel och Borgerskapet denne wår förordning länder til heder, gagn och befordring, altså förmoda wi, att I ock, på Eder sida, hwad till samme Gymnasii inrättande, af Eder kan fordras, at I dertil koopereren, samt medel och Råd befordra; då ett så nyttigt wärk måtte nå sin fullbordan. Wi befalle Eder härmed Gud allsmägtig nådeligen. Dat. Stockh. d. 27 Nov. 1667. På högbem:te Kongl. M. wår Respective älskel. Sons så ock allernådigste Konungs wägnar:

HEDEWIG ELENEONORA.

Sewed Båt, i Drotts ställe. *L. von d. Linde,* *Gust. M. Stenbock,* R. Ammiral.

M. G. de la Gardie, R. Cantzler. *Gustaf Soop,* R. Skattmästare.

Till att ställa ett så nådigt Konungsligt behag behörigen i wärket, begyntes, straxt i början af år 1669, en Gymnasii byggnad af grunden upföras. Penningar, som deruppå påkostas skulle, samlades i kyrkorne i Gestrike och Helsingeland. Med dagswärken war staden behjelpelig. Det öfriga upfyltes genom Konungslig frikostighet. Hwaraf skedde, att, efter twänne års förlopp, byggningen wardt färdig, näml. i början af år 1671. Hwarpå ArchiBiskopen och Pro-Cancelleren Doctor Laurentius Stigzelius, som till staden anlände i Martii månad, samma år, det inwigde och, wid samma tillfälle, utnämde Theologiæ Lectoren Magister Jacob P. Grubb till Gymnasii första Rector.

Lectorerne woro, wid Gymnasii första inrättning härstädes, efter Riks Cancellerens, Gref Magni Gabriel De La Gardies, förordnande, till antalet *fem.*

Den förste war *Theologiæ Lector:* den andre *Logices och Physices Lector:* den tredje *Græcæ et Ebreæ Lingvæ Lector:* den fjerde *Eloqventiæ & Poeseos Lector* och den femte *Matheseos et Historiarum Lector.* Men då hans högst Sal. Maijt, Konung Carl XI, år 1673, i Januarii månad, gjorde en resa härigenom till Falun, lät han, d. 23 i samma månad, till ArchiBiskopen afgå en befallning, att Lectorernes antal skulle minskas och Lectio Matheseos upphäfvas, på det de årlige inkomsterne så mycket mera måtte wara tillräckelige för de öfrige fyra, och dessutom några stipendiater underhållas. En befallning, som

ock wan sin fullbordan år 1677, då Archi Biskopen gaf det då lediga Rectors ämbete wid Gefle Schola, åt Matheseos Lectoren, Magister Michael Kolmodin. Ifrån den tiden, war Lectio Matheseos ledig, intill des Consistorium, år 1722, i anledning af Konung Carl den XII:s nådige skrifwelse, gifwen i Lund, d. 17 Junii, år 1718, lemnade Mag. Magnus Thelaus fullmagt på Matheseos och Historiarum Lectio; uti hwilken senares ställe, efter nya Gymnasii ordningen, som år 1724 utkom, *Logicam* sedermera blef förknippad med Mathesen, då däremot *Historien,* för sin nära förbindelse med *Moralen,* ålades *Moralium Lector* och Physices Lection aldeles upphäfdes.

Till en wiss aflönings stat för Lectorerne, blefvo till Gymnasium, af Konung Carl XI anslagne wissa kyrkjoherbergen, näml. hela *Arberåds,* tredje delen af *Enångers,* fem delar af *Wändels,* hela *Björklinge.* Större delen af *Waxala, Dannemarks,* hela *Hjelstads,* hela *Breds* och hela *Långtoras* kyrkjoherbergen.[1]) Men denne aflöningsstat blef sedermera i så måtto förändrad, att Gefle Gymnasio skulle lemnas hela Wändels Kyrkjoherberge, och deremot skulle Stockholms Trivial-Schola, hwilko den sjette delen deruti, efter den gamla staten, tillkom, för större bequämlighet skull, tillerkännas hela Långtora Sochns Kyrkjoherberge.[2]) Likaledes skulle den delen af Kongliga tionden af Waxala hemmanen, som blifvit förunt åt Archi Biskopen Doctor Laurent. Stigzelius och Dom Probsten Doctor Carl Lithman, indragas och ständigt höra under Gefle Gymnasii Lectorer.[3]) Desse hafwa således, intil denne dag, åtnjutit förenämde Kyrkjoherbergen hela och hållne; och dessutan hafva Theologiæ Lectorerne, altifrån år 1671, haft *Hille* Sochn, som ligger en $^1/_2$ mil ifrån staden, såsom ett Prebende Pastorat.[4])

Aldenstund här icke är något Consistorium, såsom det likwäl är, mäst på alla andra ställen i riket, hwarest Gymnasier finnas, altså utgjöra, i dess ställe Probsten wid församlingen och Lectorerne wid Gymnasium ett *Collegium,* hwaruti Probsten, tå eller, i hans ställe, Rector Gymnasii förer Præsi-

[1]) Kongl. brefvet, dat. Gefle d. 23 Jan. 1673.

[2]) Statut. Consist. Ups. år 1671 d. 8 Dec. och Archi B. bref, dat. 1673 d. 9 Apr.

[3]) kongl. Resol. dat. d. 10 Dec. år 1674 it. 2 Confirmationer af år 1676.

[4]) kong Carl XI:s Resol. dat. Febr. 1671.

dium. Här afgjöras allehanda mindre Oeconomiska giöromål, som angå Gymnasium och dess stat. Äfven så hörer härunder Scholepiltars antagande till Gymnasium. Gymnasisternas belöningar med stipendier, straff samt dimission till Academien. Detta kallas *Collegium Gymnasticum,* och är des sigill tecknadt med en *stjerna* och desse ord: *Sigillum Collegii Gymnastici Gevaliensis.*

Att ungdomen, som här idkar bokeliga konster, måtte upmuntras till flit och i sin torftighet understödjas, hade konung Carl XI, såsom sagt är, wid femte Lections indragning, förordnat, att några Stipendiater skulle underhållas. Och ehuru denne förmån för ungdomen uphörde wid samme förordnings uphäfvande, så har Gefle Gymnasium likwäl icke warit utan *stipendier,* hwilka åtskillige Private, af nit och ifver om Guds ära och ungdomens förkofring, härtil skänkt. Långt ifrån att lemna så förträffeliga godhets prof i glömska, finner jag fast hällre uti dem det hufwudsakeligaste stycke af det, som bör finna rum uti beskrifningen af wårt lärohus. När detta låg ännu lika som i sin linda, fick det fägna sig af *Stipendium Grubbianum,* skänkt af första Theologiæ Lectoren, nyss nämde Mag. Jacob P. Grubb. Det är en summa af 1,000 D. K:rmt. Sedan en lång tid derefter war förfluten, tillföll Gymnasium, år 1730, *Stipendium Strömbeckianum,* så kalladt af Sal. Bruks Patron och Handelsmannen i Gefle Peter Strömbeck, hwilket det instiftade, medelst gjord föräring af 1,000 D. k:mt och den uttryckeliga förklaring, at det hälst skulle delas til infödde fattige stadsens barn. Derpå följde *Stipendium Wesslandrianum,* hwilket år 1751 til Gymnasium i Testamente föll efter Sal. fru Helena Wesslander, kyrkioherdens i Rasbo, Mag. König Erici Halenii efterlämnade maka. Det är ett Capital af 2,000 D:r K:rmt. Det sista, som inkommit och utgjör en summa af 2,000 D:r k:mt, är föräradt af nu warande Probsten och kyrkjoherden i Boldnäs, Mag. Olof Bergman och dess fru Hedwig Possieth, med skriftelig förklaring af den 1 Maji 1755, att trenne, hälst ifrån Sochnen Boldnäs, härwid Gymnasium eller Rectors Class i Scholan, för flit och snille kände, ynglingar skole af bemälte hufwudstols ränta, hwardera i 4 år, åtnjuta 40 D:r k:mt.

Till gemensam nytta, både för lärare och den lärande ungdomen, är, här wid Gymnasium ett *Bibliotheque* inrättadt. Början dertil gjordes, år 1726, genom den wackra boksamling, hwilken Sal. Probsten och kyrkioherden Mag. Joh. H. Schäfer till Gymnasium skänkt. Staden utfäste sig äfwen wid Riksdagen, år 1728, att, till Bibliothequets förmering gjöra årliga förökningar af wissa inflytande medel, i fall upseendet öfwer Gymnasium och Scholan gemensamt blefwe updraget Landshöfdingen, Kyrkjoherden och Magistraten. Men, som denna ansökning icke wan sin utgång, så blefwo desse Bibliotheques medel sedan till stadsens enskylta nytta anwände. Imedlertid njuter likwäl Bibliothequet årlig tillwäxt, dels af de böcker, som insändas ifrån hwart och ett Kyrkjoherde Sterbhus i hela Stiftet och böra wara giltiga, dels ock utaf den afgift, som hwar och en Scholæ pilt, så här, som i Hudikswall bör aflemna, innan han intages i Scholan eller flyttas till Gymnasium. Häraf hafwer Gefle Gymnasii Bibliotheque, på 30 år, så ansenligen tilltagit, att det innomkort lärer täfla med de bæsta Gymnasii Bibliothequer i riket. Den yngste af Lectorerne är alltid här wid *Bibliothecarius*.

§ 7.

Uti Gefle Gymnasio hafva följande lärde och berömde män warit Lectorer:

1. Mag. Jacobus Petr. Grubb, född i Gefle år 1631. S. And. dag. Hans fader war Borgmäst. Pehr Jacobson Grubb. Sedan han studerat i Upsala ifrån år 1637 och derstädes blifvit Magister år 1655 d. 25 Sept., wardt han Lector Theol. i Gymnasii Holmensi, widare Theol. Lector i samma Gymnasio, sedan det blifvit flyttadt till Gefle, samt tillika Pastor i Hille år 1671. Ändteligen kyrkjoherde i Jerfsö 1681. Men han blef dock icke härvid till sin död, ty år 1696 lemnade han, som igenom ålder och arbeten war uttröttad, Pastoratet åt sin fosterdotters man, hwarpå han satte sig i ro, på Kullsand wid Gefle fjärden, och tillbragte där sin lefnad till döden, hwilken inföll år 1701 d. 30 Dec. Man har

orsak att lemna honom det loford, att han warit en behagelig, lärd, arbetsam och frikostig man.

2. Mag. Olavus Ol. Auriwillius, Probst. Aurivillii son, Mag. i Upsala d. 13 Dec. 1664. Logices och Physices Lector år 1669. Han dog år 1679.
3. Mag. Jonas Jonæ Phragmenius Upl. Græc. l. Lector år 1669. Rect. Sch. 1679. Past. & Præpos. i Delsbo år 1682. Död år 1702.
4. Mag. Andreas Ol. Stiernman, född i Upsala, ther hans fader Mag. Ol. Nic. Bothniensis war professor. Eloqv. Lector år 1669, blef hastigt död år 1676 3 Febr. Han war Sambror med Superintendenten på Gottland Pet. Stjernman och Probsten Aurivillii måg.
5. Michael Kolmodin Hels. Hist. och Math. Lector år 1669. Sedermera Rector Scholæ, vide Supra.
6. Mag. Olavus S. Schroderus, Ups: så wäl i Eloqv. Lection, som i ägtenskapet Mag. Stiermans efterträdare år 1677. Död 1690.
7. Mag. Petrus Blix, Ups. förut ConRector, men år 1679 Joh. Phragmenii efterträdare. Han dog i Gefle år 1689 d. 17 Febr.
8. Mag. Benedictus Hammarin, Gestr. Conr. wid Upsala Schola år 1667. Någon tid derefter Rector wid samma Schola samt Philos. Adjunct wid Academien. Sedan år 1681 d. 26 Aug. Theol. Lector samt Pastor i Hille. Dog efter en långlig sjukdom d. 10 Apr. 1689. Han har warit en lärd man, i synnerhet en stor Poet.[1])
9. Mag. Olavus Blid, Upl. tog på samma dag, som Hammarin tillträdde Theol. Lection, emot Lectionem Logicam et Physicam. Han dog år 1686. Efter honom följde
10. Mag. Gabriel Phragmenius, Upl. war förrut ConR. samt äfven 1684 v. Pastor i Gefle, sedan år 1686 d. 19 Apr. Log. & Physices Lector.
11. Mag. Laurentius Jonæ Halenius, Hels. Conrector år 1686, Gr. & Ebr. l. Lector år 1690 d. 11 Martii,

[1]) vid. Joh. Wåhlbergii Diss. de Poetis in Sveogothia Latinis.

Pastor i Söderala år 1695 samt derstædes sedermera Contracts Probst. Han dog år 1725; en fader åt nu warande Biskopen i Scara.

12. Mag. Sebastian Jhering Upl. Eloqv. Lect. d. 21 Martii 1690. Past. i Tierp år 1693.

13. Mag. Nicolaus P. Torger, Gestr. Log. et Phys. Lector d. 17 Sept. år 1690. Theol. Lector år 1696, transporterad til Ofvansiö Pastorat år 1708. Död år 1719.

14. M. Christophorus O. Aurivillius S. Theol. Lector år 1690 och Pastor i Alta år 1696, vide Supra.

15. Mag. Petrus Jer. Elis Gev., Eloqv. & Poes. Lect. år 1693 d. 30 Junii. Dog d. 1 Apr. år 1717.

16. Mag. Isaacus Kraft, Roslagus. Han war förrut V. Pastor vid St. Clara församling i Stockholm, och sedan i 2 år Rector Scholæ Collegii Clara montani dersammastädes, men tillträdde år 1695 med konung Carl XI:s fullmagt Græc. och Ebr. Lingvæ Lection. Blef år 1708 Past. i Norala. Han berömmes för stora predikogåfvor och wacker lärdom.

17. Mag. Olavus Smaræus, Rosl. Log. & Phys. Lect. år 1696; men år 1698 Pastor i Ofwansiö. Han dog år 1707. Han har förswänskat psalmen N:o 96 i wår Swenska Psalmbok.

18. Mag. Andreas Agrelius, Gestr. Log. & Phys. Lect. år 1698. Dog år 1705 d. 16 Dec.

19. Mag. Israel Joh. Anthelius, Gev. först ConRector. Derefter år 1707 Log. & Ethices Lector. Sist år 1709 Thel. Lector och Pastor i Hille. Dog 1724 d. 26 Sept.

20. Mag. Ericus Stenfeldt, Gev., först ConRector, sedan 1708 Gr. & Ebr. l. Lector, år 1725 Theol. Lector samt Pastor i Hille. Dog hastigt d. 11 Martii år 1733.

21. Mag. Ericus Jon. Halenius Hels. först ConR. Sch. Cath. Ups. Sedan Rect. Sch. Hudiksw. år 1704. Omsider Theol. Lect. och Past. i Hille år 1708. Dog straxt derpå.

22. Mag. Petrus Halenius, Hels: ConR. Sch. Gev. 1708. Log. & Eth. Lect. 1710. † d. 9 Maji år 1725.

23. Mag. Abraham Wahlman, Gestr. Mag. Docens i Upsala år 1716, men år 1718 Eloqv. & Poes: och år 1724 Pastor i Ljusdal. Probst år 1728, afsomnade år 1738 d. 4 April.

24. Mag. Magnus Magni Thelaus, Hels. Vice Pastor Dannemark år 1719, sedan år 1722 d. 21 febr. Mathes. & hist. Lector, år 1734 Theol. Lect. och Past. i Hille. År 1756 Probst. Han hafver altifrån 1749 haft Vicarius.

25. Mag. Magnus Ol. Beronius, Upl. år 1724 Eloqv. & Poes. Lector, reste sedan ut och blef efter hemkomsten år 1727 Theologie Adjunct samt Pastor i Börje, år 1732 Poeseos Professor, år 1737 Theologiæ och sist år 1746 Biskop i Calmar.

26. Mag. Nicolaus Ben. Wettersten, Rosl. år 1726 Gr. & Ebr. l. Lector år 1726

27. Mag. Bernhard Brunnelius, Fierdh. Han war förrut Collega Supr. i Upsala Schola, men blef år 1727 Eth. & Hist. Lect. Pastor år 1739 i Ljusdal. Han dog år 1753.

28. Mag. Ericus El. Alrot, Gev. förrut ConRector, men år 1727 Eloqv. & Poes: Lector, Pastor i Ofwanssiö år 1742, sist Probst år 1746. Han dog år 1751.

29. Mag. Johan Aug. Rudman, Gestr. Log. & Matheseos Lector år 1735.

30. Matthias Ol. Smaræus, Gestr. Batallions Predikant wid Hels. Regementet år 1728. Conr. år 1731. Lector Græc. & Ebr. l. år 1737. Rector Scholæ år 1750, vid. supra.

31. Mag. Magnus Chr. Justus, Hels. ConRector år 1737 och år 1739 Eth. & Histor. Lect.

32. Mag. Petrus Dan Djurberg, Ups: förrut Philosophiæ Adjunct i Upsala; men blef Eloq. och Poes. Lector år 1742. Dog år 1748 d. 13 Decembris.

33. Mag. Georgius Isaaci Vougt, Gestr. förrut Collega Supremus wid Gefle Trivial Schola, men Eloqv. & Poes. Lector år 1750.
34. Mag. Ericus Bryn. Hesselgren Stockholm. fick, efter hemkomsten ifrån utlänska Academier Græc. & Ebr. L. Lector år 1750, men år 1754 Theol. Adjunct i Upsala samt Pastor i Börje.
35. Mag. Johannes Torell, Fjerdh. förrut Vicarius Gr. L. & Ebr. och sedan Theol. Lector; men år 1754 Ordinarius Græc. et. Ebr. Lingvæ Lector.

Sedan man nu uppräknat dem som ifrån Gymnasii början til denne tid warit Lectorer wid det samma, wore ei eller otjenligit, at ihogkomma dem, som af discentes här i Gymnasium upstigit till wackra ämbeten. Men man afhålles derifrån, dels emedan det ei egenteligen rörer wår Gefle beskrifning, dels ock emedan det till en del skal inflyta i följande

§ 8.

Adeliga Slägter, lärda eller eljes berömliga män från Gefle.[1])

[1]) Fortsättning saknas i manuskriptet.

Bergverk uti Torsåker.

Wij. 2:ne hamrar.

Den öfre anföres uti 1695 års hammarskatts taxering hafva bestått af 2:ne härdar, men är dock därstädes allenast nu en härd, kunnandes man ej få någon säker underrättelse, när den andra härden blifvit ödelagd. 1727 blef denna hammare ånyo ifrån grunden ombygd och reparerad. Har svag vattendrägt, så att han vid stor torka afstannar; och intressera däruti fänriken vid Helsinge regemente välborne hr Frans Vilhelm Knorring för dess boställe där i byn till 1/8-del. Det öfriga innehafves af 8 bergsmän i Wij och Wijbyggehyttan.

Hammarskatten efter 1695 års taxering är 1 sk ℔.

Hammarmärket finnes afritadt sid. 600*).

Nedra Wij-hammaren, som utsattes uti berörde 1695 års taxeringslängd till en härd, hvaraf den jämväl nu för tiden består och går med samma vatten, så att den äfven har klen vattendrägt, blef ock 1727 till hammarstoman och dammen förbättrad och äro 8 stycken bergsmän i Wij byar däruti intresserade till 1/8 hvardera.

Hammarskatten är efter merberde 1695 års taxering 10 L ℔. Hammarmärket finnes pag. 600.

Till dessa begge hamrar hörer Wijbyggehyttan, som nyttjas af bemde hr fänrik och bergsmännen, hvilka tillsammans göra 5 à 6 veckors blåsning om året och vardt denna hytta 1730 in junio i grund nedertagen och ånyo uppsatt samt dammarna äfven då reparerade.

Hyttemärket är V.

Tjärnäs 2:ne hamrar om 2 härdar i hvardera.

Den öfre hammaren reparerades 1726 från grunden och emedan han förut var nog trång så utvidgades han något till väggarna; då och öfre härden litet utfördes och öfra blåshjulsrännan flyttades utom yttre väggen, så att alla 3 hjulen nu

*) Saknas i originalet, liksom alla nedan uppgifna afritningar af hammarmärken.

gå utur en sump; vattendrägten är god och tillräcklig. Och intressera uti öfre härden brukspatron hr Johan Uhr för $^{2}/_{3}$-delar, hvarom jag efter Eders Excellences och högl. kongl. Collegii befallning min berättelse öfversändt under den 20 november 1736. Jämväl ock brukspatron Samuel Heike till $^{2}/_{9}$-delar för ett dess hemman i Tjärnäs, så ock komministern i Torsåker hr Samuel Netzelius för kaplansbordet $^{1}/_{9}$-del, hvilka tvänne sistnämnda idka blåsning i Tjärnäshyttan. Men brukspatron Uhr försörjer sin andel med tackjärn från Krattehyttan.

Uti nedre hyttan äro 5 bergsmän delhafvare; hammarskatten för denne hammare är efter 1695 års taxering 2 Sk ℔ Hammarmärket är afritadt pag. 601.

Men brukspatron Uhr har för sin andel erhållit Eders Excellences och högl. kongl. Collegii tillstånd genom resolution af d. 21 nästl. februari att få märka det här tillverkade stångjärnet med den stämpel, som han vid Hammarby och Gammelstillaverken brukar.

Nedra hammaren har lika vattendrägt med den förra och blef 1721 reparerad till stommen, men för dess bofällighets skull 1736 ånyo uppbyggd. Däruti intressera 19 stycken bergsmän ifrån Tjärnäs och åtskilliga andra byar samt 2:ne ifrån Lingbo i Årsunda socken. Efter 1695 års taxering är hammarskatten äfven för denna hammaren 2 sk ℔ och är hammarstämpeln aftagen pag. 601.

Till dessa hamrar lyder *Tjärnäs* hyttan, som 1724 reparerades så till utanmuren som med ny pipa och äro häruti 31 bergsmän af Tjärnäs, Barkhytte, Sibbersbo, Berg, Solberga och Särsta byar delaktiga, som blåsa 10 à 12 veckor om året. Hyttemärket är I.

Bergs 2:ne hamrar med 2 härdar i hvardera.

Den öfre blef väl 1721 till väggarna allenast reparerad, men är nu så bofällig, att den nästkommande vår måste helt och hållet ombyggas, hvartill bergsmännen redan fått tillstånd virke att nu i vinter framföra, går i samma ström med Tjärnäs hamrar, hvaruti intressera 19 bergsmän från Berg och åtskilliga byar. Hammarskatten är efter 1695 års taxering $2^{1}/_{2}$ Sk ℔.

Hammarstämpeln finnes pag. 601.

Nedra hammaren afbrann genom vådeld 1726 om hösten till väggar, resvirke och innandöme undantagande hammarhjulstaken och hjulen; men blef strax därpå ånyo uppbygd. Delhafvare äro 18 bergsmän från diverse byar, och har äfven denne hammaren god vattendrägt, varandes 1695 taxerad till 2 Sk ℔ hammarskatt. Hammarstämplarna, som vid öfre och nedre härden brukas, äro hvar för sig afritade pag. 601.

Wallhammaren å Wallbygge ägor bestående af 2:ne härdar uti samma ström som ofvannämnda blef 1724 ånyo till själfva hammarhuset reparerad och intressera däruti vallbyggarne allena, undantagandes en ifrån Barkhyttebyn, som har $^{1}/_{5}$-del i ena härden. Hammarskatten är 2 Sk ℔ efter 1695 års taxering och finnes afritning af hammarstämpeln pag. 601. Härtill hörer Wallhyttan, litet ofvan byn belägen, hvilken 1725 reparerades på utanmuren och med ny pipa och 1736 gjordes ny rostugn och bokare. Har eljest svag vattendrägt af en liten bäck, som kommer från Åstjärnssjön, och blåses där 9 à 10 veckor om året, när vattenbrist ej infaller. Intressenterna äro samtliga vallbyggarne, som intagit hos sig några bergsmän från Kalfsnäs. Hyttemärket är W.

Fagerstahammaren om 2:ne härdar är 1725 reparerad till själfva väggarna och härdarna, äger god vattendrägt och jämte fagerstaborna, som äro 8 bergsmän, intressera däruti en från Böle och en från Bergvisbo samt en från Hofors byar. För denna hammaren betalas efter 1695 års taxering 2 Sk ℔ i hammarskatt. Hammarens märke finnes pag. 601.

Uti *Fagersta* hyttan utmed hammaren belägen, som 1724 ifrån grunden utburen och ånyo med dess tillbehör uppmurad och uppbygd blef, blåses 7 à 8 veckor om året; nyttjas af ofvannämnda hammarlagare, som intagit till sig stenshytteborna samt 2:ne från Solberga by.

Tackjärnsmärket är F.

Stenshyttehammaren med en härd 1727 från grunden reparerad har svag vattendrägt och blifvit 1695 taxerad till 10

L ℔ hammarskatt, brukas af stenshytteborna allena, som äro 5 grannar. Hammarstämpeln är afritad pag. 601.

Kalfsnäs hammaren med en härd har ej särdeles sedan 1724 blifvit reparerad, äger någorlunda tillräcklig vattendrägt, som ej oftare tryter än då stark torka om sommaren infaller; häruti intressera kalfsnäsborna samt 2:ne bergsmän från Torshyttan.

Hammarskatten var efter 1695 års taxering för Kalfsnäs hammaren 1 Sk ℔; men sedan Eders Excellence och högl. kongl. Collegium 1724 d. 23 September tillät besagde 2:ne torshyttebergsmän att få ödelägga deras lilla hammare, Torshyttan kallad, och i det stället träda in i Kalfsnäs hammaren, samt sedermera uppå såväl Kalfsnäs som Torshytte bergsmännernas ödmjuka ansökning äfven genom skrifvelse af d. 20 januari 1730 bifalla månde, att torshyttehammarskatten 10 L ℔ skulle få tilläggas Kalfsnäs förra hammarskatt för 1729 och följande åren; så är ock ifrån den tiden hammarskatten af Kalfsnäs hammaren vorden erlagd med 1 Sk ℔ 10 L ℔.

Hammarstämpeln finnes pag. 602.

Ugglebo eller Nyhytte hammaren blef 1728 af vådeld förbränd och åter ånyo uppbygd med ny ränngång, har svag vattendrägt. Brukas af en bergsman i Ugglebo och 2:ne i Nyhyttan och är hammarskatten efter 1695 års taxering 12 L ℔. Hammarmärket är till att se pag. 602.

Bagghytte hammaren, vid denne hammaren är till observera, att uti 1696 års hammarskattslängd uppföres för Baggehyttan 2:ne hamrar om en härd hvardera; men 1698 uti oktober månad blefvo begge dessa hamrar af en ovanlig vattenflod utskurna och i grund förderfvade med deras dammar; hvarför uppå högl. kongl. Bergskollegii tillstånd af d. 15 maj 1699 hammarlagarne sedermera hafva flyttat längre upp i strömmen och där sammanbygt sig uti en hammare med 2:ne härdar.

1720 blef denne hammare så förfallen, att den behöfde alldeles ombyggas. Men emedan den öfre härden tillhörde possessorerna af Hammarby och Gammelstilla verken, och de

därpå sedan 1709 intet smide idkat, utan i det stället låtit föra de vid bagghyttelandbohemmanen tillverkade kolen till Skommarhyttans masugn och dem där uppblåst; ty har då varande arrendatoren af samma verk, som funnit nyttigare och mödan bättre lönande att använda kolen till tackjärnsblåsning än till det ringa smide där ske kunde, icke velat intressera med bergsmännen uti någon hammarbyggnad: och således har denna härden då alldeles blifvit borttagen och hammaren med en härd allena af Bagghytte bergsmännen 1721 uppbygd, som de ock den alltsedan allena nyttjat. Imellertid har innehafvaren af Hammarby alla åren varit ansvarig för hammarskatten 10 L ℔ af den ene härden och den betalt och ännu betalar, varandes ock af brukspatron Uhr ansökning gjord att för 1729 och följande åren få lägga dessa 10 L ℔ till Hammarby och Gammelstilla hammarskatten, — och njuta den vid utsmidningen därsammastädes till godo; som jag vidare vid Hammarby hädanefter berätta skall. Och äro således nu för tiden vid Bagghyttan ej mer än en hammare med en härd, som nyttjas af 6 stycken bergsmän där i byn. Vattendrägten är någorlunda tarfvelig, men måste med 3:ne hålldammar förvaras, och gör vår- och höstfloden under tiden stor olägenhet. Hammarskatten är 1 Sk ℔ efter 1695 års taxering, som ännu betalas, nämligen 10 L ℔ af brukspatron Uhr för den ödelagda härden och 10 L ℔ af bergsmännen för den kvarstående.

Stångjernsstämpeln finnes pag. 602.

Västerhästbo hammaren af 1 härd. Denna hammare är 1725 för dess bofällighets skull af grunden vorden ånyo uppbygd och för dess svaga vattendrägt flyttad litet längre utför strömmen samt ändrad till öfverfall, hvarigenom han någorlunda kan hållas i gång; nyttjas af 20 bergsmän ifrån Västerhästbo, Åsmundshyttan och Österhästbo byar. Hammarskatten är 1 Sk ℔ efter 1695 års taxering, och är hammarstämpeln afritad pag. 602.

Härtill hörer *Västerhästbo* hyttan, hvilken sedan den långliga legat öde 1723 åter blef ifrån grunden uppbygd med bokare och rostugn samt ny bröstdam; har dock klen vattendrägt; och påstår blåsningen 10 à 12 veckor om året, när

vattnet ej för hastigt uttorkar. Intressenter däruti äro 42 till antalet ifrån Väster- och Öster-hästbo, Åsmundshyttan, Baggbyttan, Prästhyttan, Nyhyttan och flere byar. Hyttemärket är A.

Prästhytte hammaren med 2:ne härdar reparerades 1726 till själfva stoman, som var ganska bofällig; äger eljes tarfvelig vattendrägt, men tryter dock under tiden om vintern; drifves af 12 bergsmän i Prästhytte och Fors byar; hammarskatten är i följe af 1695 års taxering 1 Sk ℔, och är hammarstämpeln att finna pag. 602.

Hoo hammaren är uppförd uti 1696 års hammarskattslängd att bestå af 2:ne härdar, men är där nu för tiden ej mer än en härd, kunnandes man ej få någon säker underrättelse, när den andra härden blifvit ödelagd. För 5 år sedan brann denna hammaren upp af vådeld, blef dock strax uppbygd; har svag vattendrägt och nyttjas af Hoo byamän allena, som äro 12 till antalet, hvilka efter 1695 års taxering betala hammarskatten med 15 L ℔ om året. Stångjärnsstämpeln är afritad pag. 602.

Härmed är *Hoo* hyttan, som 1725 ifrån grunden utburen och äfven då ånyo uppmurad blef samt med nytt bokarehus och dess innandöme förlidet år försedd. Har sin vattendrägt af en liten bäck, som någorlunda tillräcklig är, och sker där 10 à 11 veckors blåst om året; delhafvare uti hyttan äro hoobyggarne, som med sig intagit ältebo och forsbyggare samt en från Prästhyttan och bestiger till 25 bergsmän i antalet.

Hyttemärket är H.

Torshytte hammaren, som uti 1696 års hammarskattslängd är uppförd, blef med högl. kongl. collegii tillstånd af den 23 september 1724 ödelagd och bergsmännen uti Kalfsnäshammaren intagne samt de 10 L ℔ hammarskatt, som vid Torshyttan var, sammanlagd med Kalfsnäs hammarskatt, som redan där anfördt är.

Dessa här förut nämnda hyttor i Torsåker försörja bergsmännen med malm till någon del af egna i Torsåker idkade

grufvodelar, så långt den förslå kan. Det öfriga köpa de från Norrbergs och Betsbergs samt andra i den orten belägna grufvor, den de med egne dragare hemföra; men tillverka ganska få så mycket, som de till eget smide betarfva, utan köpa det öfriga antingen utur Vesterbergslagen eller taga det af deras förläggare på räkning, hvaraf förlagstagarne ganska ringa avans hafva och äro så därför som och andra tagna försträckningar större delen uti ansenlig förlagsskuld råkade.

Eljes hafva väl Torsåkers bergsmännerna alltid haft frihet att själfva utur första handen köpa tackjärn i andra bergslagsorter, som här nedanför vidare omröras skall.

Ofvansjö bergsmans- och bonde hamrar.

Kronohammaren vid Hammarby med 2:ne härdar nedanför Hammarby bruk och i samma ström på Hammarby hemmans skatteland belägen. Med denna hammaren är så beskaffadt, som jag tillförne efter erhållne ordres i ödmjukhet berättat och här äfven införa måste, nämligen att uti Hammarby ström har år 1634 varit ett förfallet kronans ålfiske, hvilket lifgedingsfogden Olof Jonson uppå hennes M:jts drottningens vägnar d. 13 april samma år upplåtit till bönderna Erik Hansson i Lem, Erik Larsson i Noor, Lars Olofsson och Jan Olofsson i Hammarby och Anders Nilsson i Sund och att därsammastädes upprätta en hammarsmedja med sådan kondition, att icke allenast de utan ock deras efterkommande arfvingar skulle vara förpliktade att kronan och hennes M:jt drottningen årligen betala tu sk ℔ välslaget stångjärn; hvarpå åter de bönder och deras medägesmän, hvilkas föräldrar upprättat *denna kronans hammarsmedja med ett kronans ålfiske,* såväl 1658 som 1668 erhållit då varande herrar guvernörers och landshöfdingars konfirmationsbref; men A:o 1670 har en regimentsfältskär vid namn Zacharias Otto å egna och sin medintressents, afl. Måns Burmans enkas vägnar anhållit uti högl. kongl. kammarkollegium att få arrendera denna hammaren; erbjudandes han dubbelt så mycket arrende som skattebönderna till den tiden gif-

vit. Men som efter häradsrättens 1671 d. 9 mars häröfver hållna rannsakning befunnet blef, att smedjan stod på bönder-nas skatteäga, *fast kronan ägde strömmen*, och de hade herrar guvernörernas konfirmation på samma hammarstånd; bönderna äfven erbjödo, innan de smedjan mista ville, att samma 4 sk℔ arrendejärn årligen betala, som Zachris Otto offererat hade, så månde kongl. kammarkollegium genom bref af d. 29 mars 1671 till då varande guvernören hr Karl Sparre för skäligt förklara, att bönderna, som hammaren till den tiden under arrende innehaft, skulle densamme dädanefter emot 4 sk℔ stångjärns årlig arrendesumma få behålla och bruka och vid detta deras arrendekontrakt maintenerade varda.

1716 d. 21 november gjorde väl handelsmannen i Gefle Jakob Werner genom insinuerad supplik hos eders Exellens och högl. kongl. kollegium ett försök att denna kronohammare antingen få arrendera eller sig tillförpanta; men i anseende till förenämnda konfirmation och arrendekontrakt samt flera skäl blef sådant honom genom resolution af d. 30 april 1718 afslaget.

Af föregående skäl lär härröra, att denna hammare vid 1695 års taxering icke med någon hammarskatt blifvit belagd; eftersom ock inga lägenheter hvarken till skog, mark eller utrymme denna hammaren tillhöriga äro, utan är grunden eller stranden, hvarpå hammarstoman står tillika med platsen däromkring en Hammarby byn tillydande skatteäga, som af Hammarby bruk för dels där ägande hemman och de därstädes varande bönder possideras, hvilka efterlåtit de öfriga medintresserade att på platsen där näst intill få uppsätta deras kolhus och tackjärnsbodar. Men eljes därutmed och utomkring hafva Hammarby hemmans innehafvare deras åker och täkter allt intill själfva strömmen, så att de 4 sk℔ arrende, som för denna hammaren anlägges *af intet annat kunna härröra än af det tätt intill hjulhusväggen och i samma dam med hammaren belägna kronoålhuset samt själfva strömmen, som för ett regale blifvit ansedd.*

Denna hammaren är till sjäfva stoman 1723 af grunden reparerad samt 1736 ett nytt hjulhus upptimradt. *1724 är ålhuset, som tillika med hammaren för arrendets skull underhållas*

måste af grunden ånyo uppbygdt. Vattudrägten är för hammaren tillräcklig, men vid vårfloden måste den för uppstigande bakvatten stå 6, 7 á 8 veckor.

Uti öfra härden intresserar brukspatron hr Johan Uhr till hälften, hvarom jag under den 20 november 1736 min ödmjuka berättelse öfversända månde. Det öfriga så i samma härd som äfven hela nedra härden nyttjas af 15 bönder från Hammarby, Noor, Sund, Ältebo, Burmansnäs, Koppartjärn och Lem byar, hvarjämte ock afl. kyrkoherden Petter Backmarks arfvingar för ett hemman i sistnämnda by innehafva 1/8 del i nedra härden efter högl. kongl. kollegii tillstädjelse af d. 6 mars 1732, hvilka alle äro delhafvare i ålfisket och ålhusets vidmakthållande i samma proportion, som de hafva deras andelar i hammaren. Och furnera dessa intressenter deras smide med köpetackjärn ifrån Vesterbergslagen förutom brukspatron Uhr, som underhåller dess smidjelott med eget tillverkadt tackjärn vid Återsta hyttan, om hvilken här nedan förmälas skall. Hammarstämpeln finnes afritad pag. 603. Men brukspatron Uhr märker dess här tillverkade stångjärn med den vid Hammarby och Gammelstilla vanliga stämpeln i följd af eders excellens och högl. kongl. kollegii tillstånd af d. 21 nästl. februari.

Återsta nedre hammaren med 2:ne härdar på Ås byens skatteägor blef förledet år för dess bofällighets skull på förra grunden ånyo uppbygd, har tarfvelig vattendrägt, dock lider under tiden men af svallis; däruti äro 16 bergsmän delaktiga ifrån Mom och Återsta byar samt en ifrån Norberg. Hammarskatten är 1 sk℔ efter 1695 års taxering och finnes hammarmärket pag. 603.

Men på det stångjärn, som brukspatron Uhr vid nedre härden tillverkar har han d. 21 februari nästl. erhållit ed. exc. och högl. kongl. kollegii tillstånd att få betjäna sig af Hammarby och Gammelstilla bruks stämpel.

Till dessa 2:ne hamrars tackjärnsfurnering nyttjas Återsta hyttan, uti hvilken i förra tider Ås, Återsta och Mom byar idkat tackjärnsblåsning. Men 1686, sedan han en lång tid legat öde och då alldeles förfallen var, anhöllo Ås- och Återstaborna att få den uppbygga samt sig till hjälp för 1/3del däruti

intaga afl. inspektoren Anders Larsson Uhr, hvartill de ock 1688 erhöllo högl. kongl. kollegii tillstånd, och hyttan därpå uppbyggde. Sedermera har brukspatron hr Johan Uhr genom arf kommit i possession af förbte 1/3 del.

1727 begärde mombyggarne, hvars förfäder 1686 undandragit sig att hålla byggnaden för deras tillförene däruti egda delar, det ville jag söka förmå Ås- och Återsta-borna att åter dem för några delar i hyttan hos sig insläppa. Då jag in junio sammankallade samtl. hyttlagarne jämte hr brukspatron Uhr och efter öfverläggande och något samråd blefvo bemte mombyggare med allas enhälliga samtycke på Återsta- och Åsbornas 2/3 med intagna, och en ny participation då författad och fastställd, så att hr brukspatron Uhr framgent som tillförne dädanefter skulle possidera och nyttja 1/3 del eller 9 delar och desse förenämde 3:ne byars bergsmän alla tillsammans 18 delar eller 2/3 delar.

1732 d. 15 juni blef uppå gjorda påminnelser samt efter skedd undersökning i orten den tredjedel i denna hyttan, som brukspatron Uhr innehafver, taxerad till 1/2 sk ℔ tackjärnstionde afgift om dygnet. Samma år nedertogs hyttan till grunden och strax därpå uppmurades. 1736 reparerades och förbättrades dammen tillika med bokaren, då ock en ny hålldam inrättades 3/4 mil ofvanför hyttan till vattens innehållande och besparande, som förut något in på våren ofta begynte tryta, hvarigenom vattendräkten blifvit tillräcklig. Byamännen blåsa för sina 2/3 delar 8 á 9 veckor om året. Måste dock nu sedan Lillviks grufvan 1732 som ofvan berättadt är utgick, hvaruti de med brukspatron Uhr voro intresserade till 1/6 del tillsammans, köpa all malmen från Norberg, Betsberg eller andra grufvor på den orten. Men brukspatron Uhr furnerar sin 1/3 del med malm dels af egne brytningar i Thorsåkers grufvor dels med köpmalm.

Hyttemärket är **8**.

Brobygge öfre eller **Hosjö** hammaren om 2:ne härdar på Brobygge ägor har tillförne stått nedrevid den andra Brohammaren, år 1706 med högl. kongl. kollegii tillstånd transporterad 1/2 mil längre upp till Hosjön för bättre vattendrägt och utrymme, efter som han tillförne låg byn alltför när. 1731

blef hammaren till själfva väggarna ånyo ombygd och förbättrad; äger god vattendrägt och besparas vattnet med 2:ne hålldammar och Hållsjön. Uti öfre härden äro 8 stycken bönder i Bro delaktiga och uti den nedre härden brukspatron Uhr för 13/24 delar samt med honom 3 bönder i Wall, hafvandes jag efter befallning insändt min berättelse d. 20 november 1736 om beskaffenheten af brukspatron Uhrs andel i denna hammaren, hvilken han furnerar med tackjärn från Återsta hyttan; men bönderna smida af köptackjärn från Västerbergslagen.

Hammarskatten är efter år 1695 års taxering 2 sk ℔; hammar stämplarna, som bönderna bruka vid nedre och öfre härden äro afritade pag. 603.

Men brukspatron Uhr betjänar sig äfven här af Hammarby och Gammelstilla stämpeln efter ofvan högbemte tillstånd af d. 21 nästl. februari.

Brobygge nedre, som ock kallas **Wall** hammaren, blef 1717 af vådeld till större delen förbränd men uppbygdes straxt därefter igen; 1734 reparerades han åter till själfva stoman. Vattendrägten är någorlunda tillräcklig och intressera därute 24 bönder ifrån Västerberg, Österberg och Storviks byar, men hafva ej högre hammarskatt efter 1695 års taxering än 12 L ℔. Hammarmärket är afritadt pag. 603.

Norbergs och **Backbergs** hammaren, hvartill jämväl äro 2:ne härdar; 1729 blef den till själfva väggarna ifrån grunden ånyo uppbygd och förbättrad samt ny damm uppsatt, men 1731 kom elden nattetid om hösten lös, som lade alltsammans i aska; blef dock vintern därpå följande åter uppbygd. Vattendrägten är nog klen, så att hammaren föga mer än höst och vår kan vara i gång. Halfva öfra härden ega afl. pastoren hr Olof Smaræi arfvingar med ett hemman i Backberg samt den andra hälften 6 st. Backbergsbor. Den nedre härden innehafva 8 grannar i Norbergs by. Hammarskatten är 16 L ℔ efter 1695 års taxering.

(Förestående uppsats är hemtad ur en handskrifven redogörelse för bergverken i Uppland, Gestrikland och Helsingland, för någon tid sedan skänkt till Gestriklands fornminnesförening af modellsnickaren vid Gefle Verkstäder hr E. Ferner och meddelas här som prof på handskriftens innehåll. Citatet börjar med sidan 390.)

Innehållsförteckning

till

Meddelanden af Gestriklands Fornminnesförening.

1889.

Anmälan ... sid. 1.
Antiqvariska undersökningar af C. F. Wiberg ... „ 2.
Fornlemningar i Öster-Fernebo och Hedesunda ... „ 14.
Ledamotsförteckning ... „ 21.

1890.

Antiqvariska undersökningar (forts.) ... sid. 1.
Myntfyndet i Storsjön ... „ 9.
En antiqvarisk beskrifning öfver Gestrikland fr. Karl XI:s tider ... „ 13.
Fynd af fornsaker i Hille socken ... „ 23.
P. S. angående Storsjöfyndet ... „ 32.
Ledamotsförteckning ... „ 34.

1891.

Om de forna kyrkogodsen i Gestrikland ... sid. 1.
Gestriklands vapen ... „ 13.
Hospitalskyrkan i Gefle ... „ 17.
Om Uppsala domkyrkas gods på Gadön och fästet Gaddborg ... „ 25.
Om Ryssarnes härjningar i Gestrikland ... „ 31.
Fornfynd i Hedesunda ... „ 32.
Uppgifter angående klockor och inventarier i några af Gestriklands kyrkor „ 33.
Ledamotsförteckning ... „ 44.

1892.

Om Gefle Slott ... sid. 1.
Fynd af fornsaker i Gestrikland ... „ 33.
Ledamotsförteckning ... „ 38.

1893.

Det forna Gefle ... sid. 1.
Ofvansjö kyrkas klockor och öfriga inventarier ... „ 10.
Syneinstrument öfver Gefle slott 1775 ... „ 20.
Fynd af fornsaker ... „ 25.

Gefle Trivialscholas Cassaräkning för 1770 ... sid. 26.
Geflefynd i Chile ... „ 30.
Förklaring öfver den i häftet intagna kartan ... „ 31.
Gestriklands Fornminnesförenings revisionsberättelse för 1901 ... „ 34.
Ledamotsförteckning ... „ 36.

1894.

Om Fredriksskans och äldre försvarsverk vid inloppet till Gefle ... sid. 1.
Något om en äldre karta öfver Gefle ... „ 10.
Rörande vattenrätten i Gafle å ... „ 13.
Spridda anteckningar rörande Gefle stad i slutet af förra århundradet ... „ 14.
Utdrag ur inkvarteringslistorna vid riksdagen i Gefle 1792 ... „ 21.
Berättelse öfver föreningens verksamhet ... „ 28.
Revisionsberättelse för år 1892 ... „ 30.
Ledamotsförteckning ... „ 31.

1895.

Bidrag till Gefle stads äldre historia 1413—1631 ... sid. 1.
Revisionsberättelse för 1893 och 1894 ... „ 47.
Ledamotsförteckning ... „ 49.

1896.

Domhafvande i Gestrikland ... sid. 1.
Diverse äldre handlingar rörande Gefle stad och Gestrikland ... „ 14.
Gestriklands höfdingaminne ... „ 25.
Valbo kyrkas ringklockor ... „ 50.
Redogörelse för föreningens verksamhet ... „ 51.
Revisionsberättetse för 1895 ... „ 52.
Ledamotsförteckning ... „ 53.

1897.

Jonas Selggren † ... sid. 1.
Söderby runsten vid Gefle ... „ 3.
Ryssarnas härjningar i Gefletrakten 1719 ... „ 35.
Revisionsberättelse för 1896 ... „ 49.
Ledamotsförteckning ... „ 50.

1898.

Ryssarnes angrepp på Gefle 1719 ... sid. 1.
Söderby runsten vid Gefle ... „ 17.
Revisionsberättelse för 1897 ... „ 37.
Ledamotsförteckning ... „ 38.

1899.

Ur Rektor J. Selggrens papper ... sid. 1.
Afvittringsinstrument mellan Sigfrid Henriksson Darfve i Gefle och hans styfbarn ... „ 9.

Mantalsregister öfver Gefle stad på (pro) anno 1578 ..... sid. 12.
Karta öfver Gefle från midten af adertonde århundradet ..... „ 14.
Redogörelser för undersökning af Gestriklands och Helsinglands folkmål 1897 och 1898 ..... „ 24.
Föreningens verksamhet ..... „ 30.
Revisionsberättelse för 1898 ..... „ 32.
Ledamotsförteckning ..... „ 33.

1900—1901.

Nynäs ..... sid. 1.
Grufvor i Torsåkers socken ..... „ 9.
Hamrar och masugnar i Torsåkers socken i äldsta tider ..... „ 20.
Handtverkssocietetens i Gefle äldsta reglemente ..... „ 32.
Relation af Ofvansjö kyrkobyggnad ..... „ 38.
Stadgar för Gestriklands Fornminnesförening ..... „ 43.
Ledamotsförteckning ..... „ 49.

1902.

Borgmästare i Gefle ..... sid. 1.
Anteckning om finnarna i Gestrikland ..... „ 26.
Ledamotsförteckning ..... „ 35.

1903.

Om jordbeskattningen i Gestrikland ..... sid. 1.
Gränsregleringen mellan Uppland, Västmanland och Gestrikland ..... „ 19.
Revisionsberättelse ..... „ 36.
Ledamotsförteckning ..... „ 37.

1904.

Om bruken och bergverken i Valbo socken ..... sid. 1.
Läkare i Gefle på 1600-talet ..... „ 8.
Om jordbeskattningen i Gestrikland ..... „ 14.
Ledamotsförteckning ..... „ 33.

1905.

Ett gruffält från den yngre järnåldern vid Östveda i Hedesunda socken i Gestrikland ..... sid. 1.
Om jordbeskattningen i Gestrikland (forts.) ..... „ 22.
Revisionsberättelse för åren 1903 och 1904 ..... „ 25.
Ledamotsförteckning ..... „ 26.

1906.

Kort begrepp af Gefle stads historia ..... sid. 1.
Ledamotsförteckning ..... „ 35.

1907.

Kort begrepp af Gefle stads historia (forts.) ..... sid. 1.
Ledamotsförteckning ..... „ 33.

1908.

Stenebergs sockerbruk ..... sid. 1.
Kort begrepp af Gefle stads historia (forts.) ..... „ 22.
Revisionsberättelse ..... „ 35.
Redamotsförteckning ..... „ 38.

1909—1910.

Kort geografisk beskrifning öfver Gefle stad ..... sid. 1.
Kort begrepp af Gefle stads historia ..... „ 6.
Bergverk uti Torsåker samt Ofvansjö bergsmans- och bondehamrar ..... „ 15.
Register till årg. 1889—1910 ..... „ 26.
Ledamotsförteckning ..... „ 30.

Förteckning

öfver

Gestriklands Fornminnesförenings Ledamöter

år 1908.

Hedersledamot:

Hamilton, H. E. G., Statsråd, Grefve, Stockholm.

Stiftande ledamöter,

som en gång för alla betalt minst 25 kronor:

Andersson, N. P., Byggmästare, Gefle.
Benedicks, G., Bruksegare, Stockholm.
Cavalli, B. G. J., Apotekare, Sköfde,
Folin, W., Disponent, Stockholm,
Kempff, Hj., f. d. Lektor, Stockholm,
Lundeberg, Chr., Bruksegare, Stockholm,
Rennerfelt, Th., Ingeniör, Upsala,
Schinkel, C. D. v., Bruksegare, Stockholm,
Stolberg, B., Grefve, Norrköping. = 9.

Öfriga ledamöter,

som årligen betala 3 kronor:

Ahlbom, F. E., Vinhandlare, Gefle,
Allgulander, S. P., Handlande, Gefle.
Amberger, F., Disponent, Gefle,
Andersson, N. G., Stadsmäklare, Gefle,
Anjou, K., Kronofogde, Gefle,
Berggren, C. W., Borgmästare, Gefle,
Björkman, V. Direktor, Lybeck.
Bäcklin, Rob., Läkare, Gefle,
Cratz, E. A., Kronokassör, Gefle,
Delin, J. E., Grosshandlare, Gefle,
Ekbom, Albin, Bankdirektör, Gefle,

Engwall, Ernst, Grosshandlare, Gefle,
Engwall, Emil, Grosshandlare, Gefle,
Ericsson, E., Possessionat, Torsåker,
Ericsson, Gust., Kamrer, Gefle,
Forsberg, A., Kamrer, Forsbacka,
Fyhrvall, O., Lektor, Gefle,
Grundberg, C. W., Hamnkapten, Gefle,
Göransson, A., Riksdagsman, Kungsgården,
Göransson, C. F., Direktör, Sandviken,
Göransson, Simon, Ingeniör, Gefle,
Hedin, E. A., Stadsarkitekt, Gefle,
Helander, A. L., Läroverksadjunkt, Gefle,
Holmstrand, Per, Vinhandlare, Gefle,
Hultman, A., Apotekare, Gefle,
Höglind, V., Rådman, Gefle,
Höglund, E., Disponent, Strömsbro,
Kjellerstedt, N., v. Konsul, Gefle,
Kjellerstedt, P., Grosshandlare, Gefle,
Kronberg, Erik, Grosshandlare, Gefle,
Lagerholm, A. F., Kapten, Gefle,
Larson, A., Förste provinsialläkare, Gefle,
Larsson, E., Kammarskrifvare, Gefle,
Lidén, Th., Stadsfiskal, Gefle,
Lindh, W., Bankdirektör, Gefle,
Lindgren, E., Bruksegare, Gefle,
Lindström, E., Lasarettsläkare, Gefle,
Lundeberg, Aug., Bruksegare, Gefle,
Magnuson, Tord, Direktör, Sandviken,
Malmborg, O. von, Major, Brandchef, Gefle,
Martin, Bernh., Direktör, Gefle,
Matton, A. V., Fabrikör, Gefle,
Matton, E. A., Fabrikör, Gefle,
Mattsson, A., Färghandlare, Gefle,
Nilsson, A., Kommissionär, Gefle,
Nilson, N. J. A., Lektor, Gefle,
Nilsson, O., Bryggare, Gefle,
Nordin, R., Sparbanksdirektör. Gefle,
Nordström, S., Grosshandlare, Gefle,
Norman, A., Skeppsklarerare, Gefle,
Sandström, G., v. Häradshöfding, Gefle,
Sjöberg, A. Ferd., Fabrikör, Gefle,
Sjöström, Gust. A., Fabrikör, Gefle,
Sjöström, K., Målaremästare, Gefle,
Smith, J. J., Landssekreterare, Gefle,
Stenholm, J., Bankdirektör, Gefle,
Ström, C. M., Landshöfding, Gefle,
Trolle-Bonde, C. J., Trolleholm,
Törnlund, J. P., f. d. Stadskassör, Gefle,
Unge, Ernst, Polismästare, Gefle,
Wadman, C., Fabrikör, Gefle,
Walin, G., Rådman, Gefle,
Wallgren, G. A. F., Fältintendent, Stockholm,
Weibull, K., Läkare, Gefle,

Westergren, P. J., Grosshandlare, Gefle,
Westin, E., f. d. Riksdagsman, Åbydal,
Westman, Ag., Hushållningssällskapets sekreterare, Gefle. = 66.

Styrelse:

Ordförande: *Ström, C. M.*
v. d:o : *Berggren C. W.*
Sekreterare: *Fyhrvall, O.*
Kassaman: *Stenholm, J.*

Innehåll:

Kort geografisk beskrifning öfver Gefle stad . . . . . sid. 1.
Kort begrepp af Gefle stads historia . . . . . „ 6.
Bergverk uti Torsåker samt Ofvansjö bergsmans- och bonde hamrar . . . . . „ 15.
Register till årg. 1889—1910 . . . . . „ 26.
Ledamotsförteckning . . . . . „ 30.

Gefle **1910.** Gefle-Postens Tryckeri.